Gotländska kalkugnar.

Under augusti och september månader 1934 företog undertecknad med Professor H. Munthe som färdledare en resa på Gotland för att insamla uppgifter för byggandet av en serie modeller av kalkugnar, vilka skola byggas av museet och bl. a. omfatta de för kalkbränningen i Sverige och kanske hela världen tekniskt-historiskt mycket intressanta, hittills föga beaktade, kalkugnarna på Gotland.

Resan bekostades av Tekniska Museet och genomfördes uteslutande per bil, då de flesta av de många hundra kalkugnarna ligga långt från de vanliga kommunikationslederna. På den korta tiden av fem resdagar tillryggalades 900 km., varvid ett 70-tal ugnar och ruiner av olika typer undersöktes. Bland dessa böra framhållas de äldsta medeltida kalkmilorna, husbehovsugnar av den under 1600—1700-talen utbildade, typiskt gotländska konstruktionen, stora ugnar, vars ägare innehaft privilegium för export, schaktugnar för kontinuerlig drift från 1800-talets mitt och senare. Som komplettering av de av Professor Munthe sedan en mansålder tillbaka samlade anteckningarna, omfattande beskrivningar över mer än 450 ugnar jämte fotografier, uppmättes och fotograferades c:a 25 ugnar av större betydelse för modellbygget mera detaljerat för att möjliggöra en föreställning om frekvensen av de olika typerna för utförandet av ur typologisk synpunkt lämpliga modeller. Bearbetningen av hela materialet pågår och bör även lämna åtskilligt av intresse för utforskandet av de tekniska betingelserna för kalkbränningen på Gotland, vilken under de två senaste seklen varit av utomordentlig betydelse för Gotlands kultur. Tekniska Museet har nu ett värdefullt primärmaterial för det tillämnade modellbygget. Att studieresan gav ett så gott resultat på den korta tiden är till största delen Professor Munthes förtjänst, som, med bidrag från Gotlandsfonden, välvilligt ställde sina krafter och sin ingående lokalkännedom om kalkugnarnas belägenhet till museets förfogande, varför härmed till Professor Munthe frambäres ett förbindligt tack för värdefullt ciceronskap och gott samarbete.

Lennart Way-Matthiesen.

»Elektriskt ägg?»

I Tekniska Museets arkiv finnes ett brev av följande lydelse:

»Herr Grefve Sten Levenhaupt!

Till svar å Eder sednaste skrifvelse få vi meddela att Herr Alex. Bauer (Senior) har varit bortrest några veckor derföre dröjsmålet. Wi få härmed upplysa att elektrisk belysning (med elektriskt ägg), för fabriker etc.: hittills har blifvit för dyrbar emot annan belysning. Kostnaden å ett elektriskt ägg uppgår till 28 kronor samt emballage 1 krona.

Högaktningsfullt
SIEVERS & BAUER
H. G. Edlund.»

Brevet är daterat Göteborg den 8. september 1875. Greve Levenhaupt var vid denna tid chef för Wermbohls sulfatfabrik, och det torde ha varit meningen att i denna fabrik införa elektrisk belysning.

Vad åsyftades med ett elektriskt ägg? Elektriska glödlampor kunna knappast komma ifråga, ehuru sådana funnos, men ej förrän nära tio år därefter kommo i bruk för fabriksbelysning. Elektriska bågljuslampor funnos av ett flertal typer, som t. ex. Roberts, de Changys, Farmers, Foucaults, Duboscqs, Kosloffs och Serrins m. fl. Men det pris som omnämnes i brevet, 28 kronor, är för lågt för en båglampa, enär en dylik lampa även av enklaste konstruktion och utseende torde betingat ett pris av omkring 100 kronor. Här i landet fanns i slutet av 1870-talet blott ett fåtal båglampor i bruk. Det var i regel sågverken, som till utomhusbelysning vid sina brädgårdar använde sig av detta belysningssystem. Vid t. ex. Näs' sågverk i Dalarna fanns år 1878 en bågljusanläggning av Serrins system, varav en lampa är bevarad i museets samlingar.

Med detta korta meddelande i form av en fråga göres en hänvändelse till årsbokens läsekrets för att om möjligt utröna vad som avsågs med ett »elektriskt ägg».

Tore Andersson.

K. T. H:s ritningssamling.

Då Tekniska Museet år 1925 som deposition från Tekniska Högskolan erhöll den från Christopher Polhems Laboratorium Mechanicum till vissa delar härstammande modellsamlingen medföljde en stor samling ritningar. Dessa ha under året uppordnats och katalogiserats.

Bland de mera intressanta ritningarna i denna samling utgöra de i slutet av 1700-talet utförda ritningarna till modeller av olika maskiner och anläggningar, vilka modeller ännu finnas bevarade i modellsamlingen. Av dessa må här nämnas: tre ritningar till »Modell på Brobyggnaden emellan fasta landet och Kiersö nära Kongl. Lust Slottet Drottningholm», utförda av P. Estenberg år 1791; ritning till »Modell på Spånskärnings machin till ask Fabrique»; ritning till »Model på en Invention at såga Bottnar till askar»; samt »Ritning på en Invention at såga Kugghjul uppfunnen af Herr Directeuren Norberg». Texten på dessa ritningar överensstämmer i stort sett med texten på de etiketter, som äro påsatta respektive modeller, och i ett par fall är dessutom det nummer som modellen har i inventarieförteckningen över modellerna utsatt på ritningen.

I samlingen finnes även ett 50-tal ritningar på s. k. »Mekaniska alfabetet» visande olika maskinelement och deras sammansättning. Efter dylika ritningar fingo eleverna vid Teknologiska Institutet under 1820—1850-talen utföra modeller som examensprov. Dessa elevarbeten finnas till ett antal av c:a 450 stycken bevarade i modellsamlingen.

Den största delen av ritningssamlingen utgöres av under 1840—1860-talen utförda ritningar på vattenhjul och vattenturbiner av olika konstruktioner, samt dessutom ritningar på tegel- och andra ugnar, pappersmaskiner, hammarverk, uppfordringskranar m. m.

Sten Carlqvist.